

Снежана Ферјанчић • Данијела Стефановић
Радивој Радић • Зорица Недељковић

ИСТОРИЈА

за први разред гимназије општег, друштвено-језичког и
природно-математичког смера

САДРЖАЈ

Предговор	4
-----------	---

I. УВОД 5

1. Историја као наука	6
2. Помоћне историјске науке	9

II. ПРАИСТОРИЈА 13

1. Праисторија	14
2. Старије и Млађе камено доба	18
3. Праисторија Балкана	22
Радни део	26

III. СТАРИ ИСТОК 27

1. Египат	28
2. Државе плодног полумесеца и Мале Азије	34
3. Персија	40
4. Културна и научна знања народа Старог Истока	43
5. Религије народа Старог Истока	48
Радни део	52

IV. СТАРА ГРЧКА И ХЕЛЕНИЗАМ 54

1. Најстарије цивилизације грчког света	55
2. Од Дорске сеобе до велике колонизације	61
3. Лакедемонска држава	67
4. Атинска држава	72
5. Грчко-персијски ратови	77
6. Атина у доба Перикла	83
7. Пелопонески рат	88
8. Култура хеленског света: религија, архитектура и ликовне и уметности	93
9. Култура хеленског света: књижевност и науке	99
10. Криза полиса и успон Македоније	104
11. Александар Велики	110
12. Хеленистичке монархије	116
13. Хеленистичка култура	120
Радни део	125

V. СТАРИ РИМ 129

1. Рим у доба краљева	130
2. Државни и друштвени поредак Рима у доба Републике	135
3. Римско освајање Италије	140
4. Пунски ратови	145
5. Рим и хеленистичке краљевине	150
6. Грађански ратови у миру	155
7. Први и други тријумвират	160
8. Култура Римске републике	165
9. Принципат Октавијана Августа	171
10. Рим у доба Принципата	177
11. Римска држава у доба Диоклецијана и Константина	183
12. Култура Рима у доба царства	188
13. Хришћанство	193
14. Пропаст Римског царства	197
15. Централни и Северни Балкан под римском влашћу	202
Радни део	208

VI. РАНИ СРЕДЊИ ВЕК 214

1. Сеоба народа и стварање варварских држава на западу	215
2. Франачка држава и уједињење западне Европе под Карлом Великим	220
3. Настанак феудалног друштва и култура раног средњег века у Западној Европи	226
4. Византијско царство, IV-VI век. Јустинијанова обнова	232
5. Култура рановизантијског доба	238
6. Аварски походи и насељавање Словена на Балкану	243
7. Покрштавање Срба и њихова рана писменост	248
8. Балканско полуострво до XI века	253
Радни део	258

Предговор

Уџбеник из историје за први разред намењен је ученицима општег, друштвено-језичког и природно-математичког смера. Због тога обухвата релативно дугачак временски период од праисторије, преко историје старог века, до раног средњег века. Уџбеник је подељен на шест тематских целина: Увод, Праисторија, Стари исток, Стара Грчка и хеленизам, Стари Рим и Рани средњи век. Свака од њих почиње кратким уводом, а завршава се радним делом, који садржи одабране одломке из историјских извора и савремене историографске литературе. Ови текстови би требало да допуне и прошире знања ученика о појединим догађајима, личностима или историјским појавама. Одељци су подељени на наставне јединице, а оне на уже целине. Настојали смо да одељци и наставне јединице буду, колико је могуће, уједначени по обиму и по садржају. Свака наставна јединица почиње кратким уводом, а завршава се одређеним бројем питања и задатака који ученицима треба да помогну да лакше и брже савладају градиво. Наставне јединице, поред тога, садрже и одабране одломке из историјских извора у непосредној вези са са градивом. Објашњења непознатих појмова дата су на маргинама. Наставне јединице: *Франачка држава и уједињење западне Европе под Карлом Великим*, *Настајанак феудалног друштва и култура раног средњег века*, *Покрштавање Срба и њихова рана писменост* и *Досељавање Срба и Балканско полуострво до XI века*, предвиђене су само за ученике гимназије природно-математичког смера. На крају уџбеника налази се упоредна хронологија, као и попис одабане савремене историографске литературе.

Аутори

Карта

Број теме

Наслов лекције

Наслов теме

ИСТАРА ГРЧКА И ХЕЛЕНИЗАМ

8 КУЛТУРА ХЕЛЕНСКОГ СВЕТА: РЕЛИГИЈА, АРХИТЕКТУРА И ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ

Религија хеленског света била је многобожачка. Грци су, као и народи Сиберје, Источне Азије, Блиског истока и северне Африке, веровали у мноштво богова. Њихова верска схватања била су веома повезана са животом уопште – праведношћу, правдољубљем и савладујућом. Делом хеленских уметника и писаца веома важну својом лепотом и изразитицању био естетски и својске културне баштине.

ВЕРСКА СХВАТАЊА СТАРИХ ГРКА

Религија је дубоко прожимаала све видове јавног и приватног живота старих Грка. Сви су – од државника и војсковођа, преко магистрата, до обичних људи – настојали да умилостиве бесмртне богове и стекну њихову наклоност и помоћ. Због тога су им приносили жртве и упућивали молитве.

Јавна оданка хеленске религије је **антропоморфизам**. То значи да су богови замишљани и представљани као људи. Приписивали су им све људске врлине и mane. Могли су бити храбри и племенити, љубоморни и осветљубиви, љакви.

Искупи Хелени сматрали да богове треба представљати као људе. Философ и песник Херодот из града Халкарконе у Јонiji подмешао се том сватању, говорећи да би љакви, који и љакви, када би имали руке и када би могли да говоре слом, своје богове приказивали баш као љакви, који и љакви (VI век пре н.е.)

БОГОВИ И ХЕРОЈИ

Хелени су веровали да су сваком божанству посвећене одређене биљке и животиње. Богинју Аћину пратиле су сове, а озмљена биљка била јој је маслина. Хери су биле посвећене краве и нарвови. Посејдона су пратили делфини, а Диониса пантери. Ово схватање представља остатак веровања из дубоке прошлости, из времена када су богови поштовани били са биљкама и животињама.

Хелени су поштовали мноштво богова. Најмоћнији – њих дванаест – пребивали су на облацима обавијеном Олимпију северној Грчкој. Врховни бог, господар муња и грома, владар божанског и смртног света био је **Зевс**. Од њега су страхували и смртници и сви други богови. Зевс је имао двојицу браће – **Хада** и **Посејдона**. **Хад** је био владар подземног света, у коме су пребивале сени умрлих. **Посејдон**

Тукидидова оцена Пелопонеског рата

На почетку Историје Пелопонеског рата, Тукидид доноси оцјену рата, истинито је, он Хелени нано мноштво јуда.

„Од оних ратних подвига највећи је био Персиски рат, али је брзо био одлучен двома поморским и пешадиским биткама. Међутим, овај Пелопонески рат, веома се мучно, „својом доњом толико невоља Хелени којеко и некада рат у истој архонеским размаку, јка некада никада толико грађани било освајачи и оне, „својом једном од стране варвара а други од савица, Хелени, који су међусобно разлагали (а бацио је „својим грађанима који су после освајања променени и стиснутиштво) а неке било никада ни толико прогонства и убијка људи, једним у самој рату а другим у грађанским невољама. И оно што се никада само пранало и а чену се јакмо слушало, а у стварности ретко попуњавало, постало је мање невероватно о земљотресима који обухватају велика дела Земље и имају огромну снагу. О покретима Сунца, који су се догађали учесталије него било у којем времену што нам је остало у сећању, и о великим сушавама које је у неким крајевима пратила глад и она болест која је на непа велику пропаст и уништила огроман број људи, Хелени, Све ове невоље догађале су се у оном рату.“

Које су све невоље, према Тукидиду, задесиле Хелени у току Пелопонеског рата?

1. Упоредите спартанску и атинску стратегију у почетним годинама Пелопонеског рата.
2. Шта је био циљ Сицилијске експедиције? Како се она завршила?
3. Како се завршио Пелопонески рат? Које је жртве поднела поразила страна?
4. Анализирајте два велика рата која су потрели хеленски свет у VI веку пре н.е. Забележите сличност и разлике међу њима. Наведите улоге и полове, имена војсковођа, опишите стратегију зараћених страна, наведите најважније битке, последице и историјске изворе који о њима говоре.

Пратећи текст

Питања и задаци лекције

Основни текст

Карта

Задатак

Историјски извори

Остале иконице у уџбенику

УВОД

Шта је историја?

Шта је прошлост? Зашто је знање о прошлим догађајима важно? Да ли су сви догађаји из прошлости подједнако важни? Како оно што се догодило у прошлости утиче на нашу садашњост и свет у коме живимо? У основној школи сте се сусрели са историјом, науком о прошлости људског друштва. Тада сте усвојили основна знања о овој науци која ћемо сада обновити, и донекле проширити.

Историја је све оно што се људском роду догодило од његовог настанка до садашњости. Открива нам различите светове, друштва и културе кроз хиљадугодишњи развој човека. Историја чува од заборава достигнућа и изуме човека. Ипак, најправилније је рећи да је историја наука која изучава живот и развој људи у прошлости, водећи рачуна и о друштвеним приликама, и о природним условима. Такође, историја настоји да догађаје и појаве не посматра појединачно и изоловано, већ да уочи њихове узроке и последице, али и међузависност. Историју, у ширем значењу, чини и наше заједничко сећање, а наша заједничка искуства део су садашњице којој припадамо.

1 ИСТОРИЈА КАО НАУКА

ОД ОСТАКА ПРОШЛОСТИ ДО ИСТОРИЈСКОГ ЗНАЊА

Зашто учимо историју? Зашто је важно да разумемо и познајемо прошлост античке Грчке, или средњовековне Русије, или рану историју Јапана, или сеобе Словена? Најједноставнији одговор је зато што оно што су људи у прошлости чинили још увек утиче на свет у коме живимо. Још важније, кроз учење о прошлости, сазнајемо и о заједничкој историји читавог човечанства. Стога када се питамо како су настали први градови, када су настале прве државе, када су настали први закони, размишљамо о проблемима који су општи за читаво људско друштво. На поменути и многа друга важна питања одговоре може да понуди историја – наука о прошлости људског друштва.

Материјални историјски извор – новац

О прошлости, било да је реч о међународним догађајима попут мировних преговора, или животима обичних људи, сазнаје се на различите начине. Ова сазнања црпимо из остатака прошлости, то јест из **историјских извора**. За историчаре, научнике који се баве проучавањем и реконструисањем историје, од посебне важности су **писани историјски извори** (текстови

Писани историјски извор – Јеванђеље патријарха Саве IV (детал)

записивани на камену, глиненим плочицама, папирусу, пергаменту, воштаним таблицама, папиру или неком другом материјалу). Данас се писани извори углавном чувају у **архивима** и **библиотекама**.

За време пре изума писма, то јест за епоху пре IV миленијума пре н.е., сазнања о животу и деловању људи црпимо из **материјалних остатака** – оруђа, оружја, посуђа, новца, одеће, накита, уметничких дела (скулптуре, слике) грађевина које су подизали (куће, храмови, мостови, споменици) и гробаља на којима су сахрањивани. Такве остатке прошлости називамо **материјалним изворима**, а њих проналази и проучава наука која се зове **археологија**. Наравно, материјални извори су драгоценци и за млађе

периоде развоја људског друштва, попут новца и уметничких дела (скулптуре, слике, таписерије) јер често употпуњују податке писаних извора. Материјални остаци чувају се у различитим **музејима** и у оквиру **археолошких локалитета**.

Начини сазнавања прошлости овим се не исцрпљују. Жив увид у поједине догађаје прошлости доносе и њихови учесници и сведоци, те стога **усмено предање**, такође, припада историјским изворима. Различите легенде, митови, приче, усмена епска поезија, који често у себи носе трагове историјских догађаја, такође су део предања и могу бити историјски извори.

Савремено доба и развој различитих технологија, омогућило је људима да трагове свог постојања, и своје деловање забележе и помоћу звучних, филмских, видео и компјутерских записа. Фотографија, филм и текст снимљен на CD-ром, такође, могу бити **визуелни историјски извори**.

Користећи се свим наведеним изворима, али и ослањајући се на сопствено знање и разумевање историје, историчари настоје да разумеју, објасне и реконструишу живот људи у прошлости.

ВРЕМЕ И ПРОСТОР У ИСТОРИЈИ

Да бисмо правилно сагледали и разумели историјске догађаје и процесе морамо да их посматрамо у њиховим временским и географским оквирима. Ако нисмо у стању да одредимо време и место збивања неког догађаја нећемо га на прави начин ни протумачити. Данас велики број земаља у свету рачуна време бројећи године од Христовог рођења (1. година нове ере). Време које је од тада протекло назива се **хришћанска** или **нова ера**. Метод рачунања времена према коме се године броје од неког важног догађаја који се одиграо у прошлости, у овом случају, од Христовог рођења, зове се **ера**.

Непознате речи

ера – временски период који се својим карактеристикама разликује од претходних и потоњих.

епоха – дужи или краћи временски период, јасно дефинисаних карактеристика.

Време пре Христовог рођења припада **претхришћанској** или **старој ери**. Међутим, постоје и другачији начини рачунања времена. У прошлости је поменута разноликост била далеко израженија. Велики број култура имао је сопствене моделе рачунања времена (према годинама владавина краљева, према годинама убирања пореза, према појединим чиновницима, или догађајима). Због важности временског одређења догађаја, за историчаре је **хронологија** – наука која се бави проучавањем различитих система рачунања времена у прошлости, посебно драгоценост.

Како данас, тако и у прошлости, географски услови су често пресудно утицали на историјске догађаје и процесе: климатске промене, елементарне непогоде, а често и само природно окружење условљавају деловање, али и правце развоја људског друштва. Осим тога, имена држава, области, река, планина често су се мењала. На пример, ако дела античких писаца помињу Singidunum, овај податак ћемо правилно разумети само ако знамо да је реч о насељу које је постојало на делу територије данашњег Београда. Стога је **историјска географија**, такође, од велике важности за правилно реконструисање прошлости.

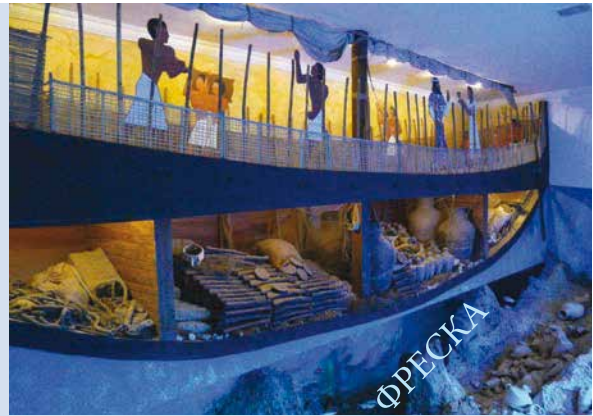

ПАЛИНОЛОГИЈА

Научници који се баве проучавањем животне средине на основу различитих извора могу реконструисати климатске услове у различитим областима античког света. Један од најпрецизнијих метода заснива се на анализи остатака полена, који се сачувао у наслагама земље. На основу узорка тла са археолошког локалитета и процената полена у одређеном слоју земље може се стећи слика о климатским приликама (просечна температура, просечна количина падавина), као и о природи људског деловања у природном окружењу. На пример, ако у једном слоју земље има много шумског полена, а у следећем нема, можемо претпоставити да је дошло до крчења шума. Исто тако, појава полена житарица може помоћи да се утврди најранији датум појаве пољопривредних делатности.

ПОДВОДНА АРХЕОЛОГИЈА – ОЛУПИНА БРОДА ИЗ УЛУБУРУНА

Подводна археологија помоћу посебних техника и метода истражује потонуле бродове или археолошка налазишта која се налазе под водом. Године 1982. археолози су открили олупину брода из касног бронзаног доба, уз југоисточну обалу Турске. На основу терета који је носио закључено је да је реч о трговачком броду, који је носио сировине ка лукама Медитерана. Брод, који је потопила олуја око 1310. пре н. е., носио је довољно бакра да се изradi оружје за неколико стотина војника.

Брод из Улубуруна

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ

Народна библиотека Србије је основана 1832. године и најстарија је установа културе у нашој земљи. Законом о штампи из 1870. године, установљено је правило о обавезном примерку које и данас важи, а прописује да се један примерак свега штампаног у земљи мора доставити библиотеци. Први светски рат донео је много несреће Библиотеци. У бомбардовању је страдао део књижног и рукописног фонда; преостали фонд је пресељен на више места у Београду, Нишу и Косовској Митровици. Један део књига је био пресељен и у Софију, али је после рата враћен. Ипак, нестало је доста грађе, рукописа, књига и новина. Почетком Другог светског рата, у бомбардовању Београда, 6. априла 1941. године, зграда Библиотеке на Косанчићевом венцу је изгорела до темеља. Тада је изгубљен велики део фонда, каталози и инвентари. Обнова фонда почела је још за време рата да би након њега била интензивирана. На дан страдања у бомбардовању, 6. априла 1973. године, нова зграда Библиотеке на Врачару јесу већаноо творена.

Остаци зграде Народне библиотеке Србије на Косанчићевом венцу

Народна библиотека Србије ➔

1. Како се назива наука која проучава прошлост људског друштва?
2. Распитајте се да ли постоји неки синоним за реч „историја“.
3. Шта су то остаци прошлости и како се деле?
4. Где се чувају историјски извори? Наведите неке од извора.
5. Шта је то хронологија? Објасните значај времена и простора за историју.

2 ПОМОЋНЕ ИСТОРИЈСКЕ НАУКЕ

Прошлост људској друштвава, од изума њисма до данашњице, ироучава наука која се назива историја. До њодајшака о њрошлим временима историчари долазе на основу историјских извора. Њиховим ѡумачењем и ѡвезивањем у смислену целину историчар реконструише ѡрошлост.

ПОМОЋНЕ ДИСЦИПЛИНЕ

Хронологија и историјска географија су за историчара помоћне дисциплине – оне му омогућавају да правилно разуме податке које доносе писани извори. У томе му помажу и друге дисциплине. На пример, **палеографија** и **епиграфика** проучавају развој писама и облике слова. Код оних писама која су се брже развијала и мењала, попут латинице, на основу облика слова се понекад може одредити и време настанка самог документа. **Дипломатика** проучава повеће, посебну врсту документа карактеристичних за средњи век. **Сфрагистика** је наука која истражује настанак, развој и употребу печата – за историчаре су од важности натписи на печатима. **Хералдика** се бави грбовима. **Нумизматика** изучава новац. Осим помених, историчар се ослања и на знања других наука: археологије, философије, социологије, етнологије, економије, антропологије, историје уметности и других. Ипак, међу помоћним историјским наукама својом важношћу у процесу реконструисања прошлости посебно се издваја хронологија.

ХРОНОЛОГИЈА

Бројне земље у свету данас рачунају време бројећи године од Христовог рођења (1. година нове ере). Време које је од тада протекло, како је већ речено, називамо **хришћанском** или **новом ером**. Начин рачунања времена у коме се године броје од неког важног догађаја, у овом случају, од Христовог рођења назива се **ера**. Ради лакшег сналажења у времену људи су еру поделили на веће и мање целине:

Розетски камен – епиграфски споменик. На основу натписа на овом споменику Жан Франсоа Шамполион је започео процес дешифровања староегипатских хијероглифа.

Грб Немањића

Веће: миленијум (раздобље од 1000 година)
век или столеће (раздобље од 100 година)

Мање: деценија (раздобље од 10 година)
година

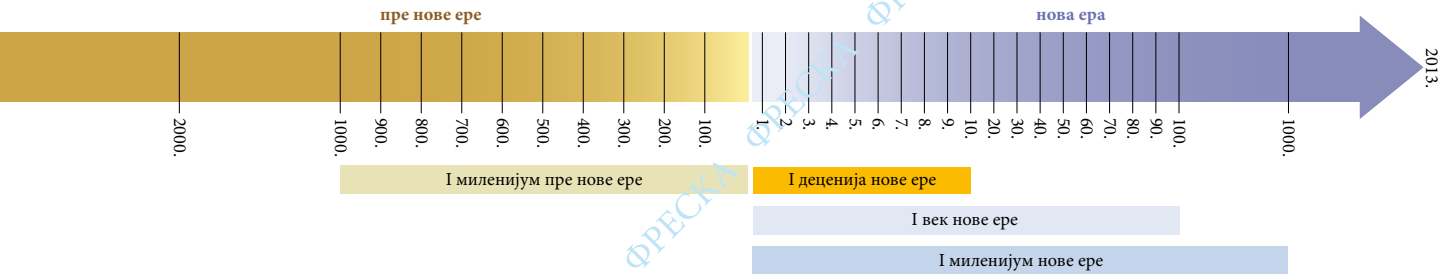
Данас живимо у XXI веку који је започео 1. јануара 2001. године и трајаће до 31. децембра 2100. године. Наш век је део III миленијума нове ере.

Време пре Христовог рођења, у односу на савремено сагледавање прошлости, припада **претхришћанској** или **старој ери**. У графичком приказивању прошлости, на линији времена, године у ери пре Христа теку од већих према мањим, а у ери после Христа, од мањих према већим. Тако је XXI век пре наше ере отпочео 2101, а завршио се 2000. године. Такође је чинио део III миленијума, али пре Христа.

У исламским земљама време се рачуна и данас, као некада, од 622. године, када је пророк Мухамед прешао из Меке у Медину. Овај догађај назива се хиџра.

Рођење Исуса Христа

Линија времена

НАЧИНИ РАЧУНАЊА ВРЕМЕНА У ПРОШЛОСТИ

И данас сви људи не рачунају време према хришћанској ери. Исламске земље рачунају време према хиџријском, припадници јеврејске верске заједнице према јеврејском, док се у Кини, и у неким земљама далеког истока користи кинески календар. Разлике међу овим календарима се не у огледају само у различитим ерама у односу на које су образовани, већ и у погледу дужине године коју прихватају. Тако календари који прате хришћанску еру (јулијански и грегоријански) у својој основи имају соларну (или тропску годину – време потребно да би се Сунце, гледано са Земље нашло у истој тачки и циклусу годишњих доба – у трајању од 365 дана, 5 сати, 48 минута и 45,5 секунди), или лунарну годину (заснива се на циклусима Месечевих мена и има 354,367 дана).

Ни календари античког света нису били једнообразни. Народи Старог истока најчешће су рачунали године према владавинама својих владара. Година ступања владара на престо била је прва календарска година.

Грци су бројали године од првих олимпијских игара, одржаних 776. године пре н.е. Олимпијске игре су одржаване сваке четврте године. Ако један антички писац бележи да се нешто догодило 3. године прве олимпијаде, то значи да говори о 773. години пре н.е. У неким грчким градовима, попут Атине и Спарте, постојали су и чиновници према чијој се служби, такође, могло рачунати време.

Римљани су рачунали време од оснивања града Рима које се према легенди одиграло 753. године пре н.е. Ако се у извору помиње да се у Риму нешто догодило 100. година од оснивања града, то значи да је реч о 653. години пре н.е. Године 776. и 753. нису грчке или римске, већ

се до њих дошло прерачунавањем датума према хришћанској ери.

У Византији се, као и у средњовековној Србији, време рачунало од стварања света. Датум „стварања света“, и почетка византијске ере био је 1. септембар 5508. године пре н.е. (цариградска ера). Историчар који проучава историју Срба у средњем веку у документима може да наиђе на 6918. годину. Текст који чита говори, у ствари, о 1402. години. Од 1. септембра 2012. тече 7521. година византијске (цариградске) ере.

ПОДЕЛА ПРОШЛОСТИ

Историја је тесно повезана целина, као и непрекидан ток различитих процеса. Зато је свака њена подела на посебне хронолошке целине или периоде, отуда периодизација, само од практичног значаја јер чини истраживање једноставнијим за историчара. Отуда је свака периодизација имагинарно дело историчара, начињено према унапред зацртаним границама, али оне у стварности ни приближно нису тако оштре. На пример, процеси који обележавају једну епоху се у различитим деловима света не развијају истим темпом.

У односу на **простор** на којем се одигравају догађаји и процеси историју делимо на локалну, националну и општу (светску).

У односу на **време** историју делимо на стари век, средњи век, нови век и савремено доба – епоху којој и сами припадамо.

Подела историје у односу на **области** истраживања, такође је сложена. Издвајање и посебно проучавање економске, војне, политичке, социјалне, културне историје је практично и корисно, али је у исто време, без општег заједничког контекста, и изоловано и мањкаво ако остане само у свом оквиру. Стога само широко постављена реконструкција прошлости и дела историчара која настају као њен резултат (**историографија**) може да понуди свеобухватну слику неке епохе, догађаја или појаве.

Данас се људима често чини да се догађаји брзо одигравају и да је ток историје тешко пратити. Но, то није потпуно тачно. Велики француски историчар Фернан Бродел је упоредио историју са морем. Замислимо да догађаји ношени струјама и ветровима плутају по широкој површини воде и свима су видљиви (политичка историја); али они утичу и на оно што је испод површине, а што се спорије мења и не уочава на први поглед (процеси друштвене историје). Што дубље урањамо, мањи је утицај онога што се дешава на површини и ствари се не мењају деценијама, па и вековима (на пример, историја људског менталитета).

Стога историчар мора, у настојању да реконструише прошлост, а у зависности од тога који њен сегмент проучава, да узме у обзир све наведено, да размишља о сопственом постојању, свом народу, држави и културном простору. Оно што је људе у прошлости чинило, али и што нас данас чини, делом једне културе последица је бројних догађаја, појава и процеса. Имајући ово на уму разумећемо и прошлост и време у којем живимо. Знање о историји тиме достиже свој пуни смисао.

ЈЕВРЕЈСКИ КАЛЕНДАР

Јеврејски календар је настао средином IV века пре н.е. Користе га Јевреји широм света за одређивање датума верских празника, али и званичан је календар државе Израел. Овај календар комбинује соларну и лунарну годину: његова просечна година одговара тропској години, а месеци лунарном циклусу. То је веома компликован захтев, па је такав и сам календар. Проста година Јеврејског календара има 353, 354 или 355, а преступна 383, 384 или 385 дана. Три различита трајања називају се скраћена, обична и пуна година. Проста година има 12, а преступна 13 месеци. Сваки месец почиње, отприлике, у време ладог месеца.

Непознате речи

имагинарно – оно што је замишљено, а не постоји у стварности

ИСЛАМСКИ КАЛЕНДАР

Исламски или муслимански календар јесте календар који се користи за датирање догађаја у многим муслиманским земљама и за одређивање исламских светих дана. То је лунарни календар са дванаест лунарних месеци у свакој години, која траје око 354 дана. Исламске године се, такође, називају године Хиџре.

Арабеска

Јулијански календар је увео Гај Јулије Цезар 45. године пре н.е. Овај календар се у читавој Европи користио до XVI века, када га је у великој мери потиснуо Грегоријански календар. На првом васељенском сабору у Никеји 325. године, хришћанска црква је прихватила Јулијански календар за свој званичан календар. Дужина трајања године у Јулијанском календару износи просечно 365,25 дана, што се постиже убацивањем једног додатног дана сваке четврте године и на тај начин се приближава временском периоду за који Земља обиђе око Сунца. Јулијанска година нешто је дужа од соларне, а ова разлика акумулира се на један дан сваких 128 година.

Према Јулијанском календару, свака година чији је број дељив са четири је преступна и садржи 366 дана, док остале садрже 365 дана. Након увођења Јулијанског календара 45. пре н.е., најпре је, грешком, свака трећа година била преступна. У време настанка календара године су се бројале од оснивања Рима 753. године пре н.е. те је срећна случајност што су за преступне године узете баш оне дељиве са четири бројаноо дХ ристовогр ођења.

Првобитно, сви непарни месеци су имали по 31 дан, а парни по 30, осим фебруара који је у простој години имао 29 дана, а 30 у преступној. Месеци су се звали: *Januarius, Februarius, Martius, Aprilis, Maius, Junius, Quintilis, Sextilis, September, October, November* и *December*.

Непознате речи

васељена – свет

сабор – скупштина

1. Које се науке сврставају у помоћне историјске науке? Шта оне проучавају?
2. На које су све начине народи у прошлости рачунали време. Објасните?
3. Због чега историчари деле прошлост? На које се све начине може поделити прошлост?
4. Размислите у којој мери време утиче на ваш живот.

ПРАИСТОРИЈА

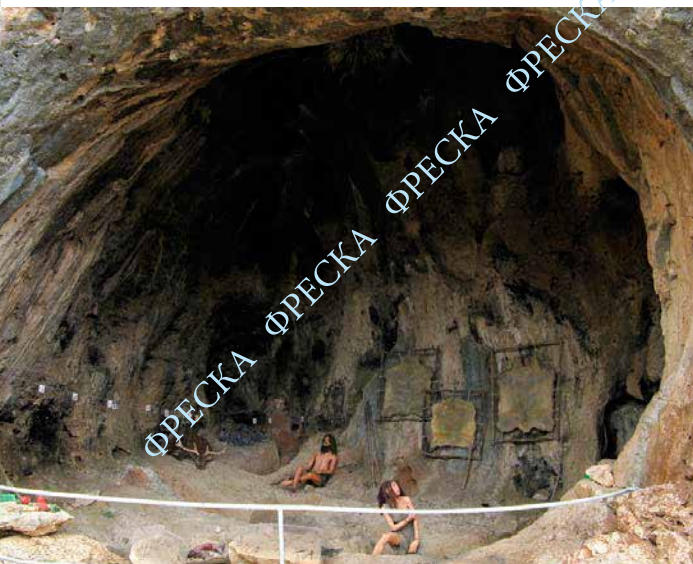
Од настанка човека до изума писма, то јест до почетка историјске прошлости, протекли су милиони година. Велике промене, географске, биолошке, друштвене, политичке, обликовале су људе, њихове заједнице и простор на којем су живели и деловали и водили их ка историјској епоси. Тај важан и дуготрајан сегмент прошлости људског друштва јесте праисторија.

Стоунхенџ – праисторијски споменик у Великој Британији, око 13 km северозападно од Солсберија. Грађевина, настала између 3100. и 1500. године пре н.е., припада групи мегалитских споменика јер је подигнута од огромних камених блокова. Вероватно је била религијски споменик. Стоунхенџ је један од најважнијих праисторијских споменика на свету.

1 ПРАИСТОРИЈА

НАЈСТАРИЈА ПРОШЛОСТ

Прошлост Земље је веома динамична и богата. Кроз велика геолошка раздобља одигравале су се важне промене, које су у најмлађој геолошкој епоси омогућиле развој примата. Прва човеколика бића појавила су се на територији **источне Африке** пре око 3, 5 милиона година. Без обзира на то што су били погрбљени, ходали су на две ноге и имали шаке које су биле развијеније него код мајмуна. Споразумевало се крицима и покретима руку, и даље је било погрбљено, тела обраслог длаком, али је, за разлику од својих предака, умело да прави примитивна оруђа од камена – често је то био само обичан камен нешто углачанијих ивица којим су се могле ловити птице и животиње. За развој човека то је био огроман напредак и знак почетка прве велике епохе у прошлости људског друштва – праисторије.

Праисторијско станиште у пећини

Вештине и умећа првих људи временом су се све више развијале. Почели су да од камена праве оштрице и сечива и да га тако боље користе. Уз ново оруђе људи су постали и сналажљивији

Мамут – остаци мамута откривени су на свим континентима, осим Аустралије и Јужне Америке. Најпознатија врста био је северни, или рунасти мамут. Живели су од пре 5 милиона година до пре око 4500 година. Недавно је у Србији, надомак Колтолца, откривно гробље мамута, један од ретких налаза такве врсте у свету.

у окружењу у којем је било тешко преживети јер се клима погоршавала. Испрва су лета бивала све краћа, а зиме дуже и хладније. Да би заштитио тело, човек је почео да се огрће животињском кожом. Све чешће се догађало да се снег од претходне године не отопи, а да већ почне да пада нови. Наступила су времена четири невероватно дуга ледена доба. Хиљадама година санте леда су прекривале велики део северне земљине полулопте. Услед таквих прилика биљни свет је готово потпуно нестао, а од животиња су опстале само оне најотпорније. Човек је преживљавао живећи на ободима глечера и ловећи мамуте, рунасте носороге и бизоне.

Од најраније појаве људских бића, пре више од 150.000 година у време леденог доба, људи су се ослањали на лов дивљих животиња, риболов и сакупљање биљака да би се прехранили. Овакве потребе нагнале су их да се организују у мање номадске групе, које су се стално селиле у потрази за новим ловиштима, биљкама и бољим условима живота. Све људске заједнице су током епохе **палеолита** (старије камено доба), које је делом било савремено леденом добу, биле су **номадске** – ловачке и сакупљачке.

УТИЦАЈ КЛИМАТСКИХ ПРОМЕНА

Временом, клима је почела да се мења – зиме су биле мање оштре, а лета дужа и топлија, лед се топио и појавиле су се прве биљке. Човек је сада могао да допуни своју исхрану, али су се, с друге стране, како је време постајало све топлије, животиње које је ловио померале према пределима још увек прекривеним ледом. Пратећи животиње и људи су се кретали азијским континентом и стигли до данашње Аљаске, прешавши Берингов мореуз који је у то време био део копна. Пре око 11.000 година људи су са Аљаске прешли на америчко копно и стигли све до Јужне Америке.

Велике климатске промене које су означиле крај леденог доба донеле су и велике културне промене – прелаз из епохе палеолита на период мезолита (крај старијег каменог доба, око 10.000 – 8300. године пре н.е.), а потом и период неолита (млађе камено доба, око 8300 – 6000. године пре н.е.).

У време старијег каменог доба клима је на Блиском истоку била много хладнија и сувља него што је то данас. Међутим, почетком мезолита клима је постала топлија и влажнија, тако да су до 9000 године пре н.е., услови за живот постали блажи, чак и бољи него што су данас у тој регији.

Промена климе донела је и друге промене. Човек је почео да стиче нова знања од којих су, свакако, међу најважнијима била та што је научио да узгаја биљке и припитомио животиње (доместикација). Како је лед почео да се топи на Арктику и у северној Европи снег који је падао

Непознате речи

номади – племена, или народи, који живе луталачки

геологија – наука која се бави проучавањем планете Земље, њеног настанка и процеса који су је обликовали, њеног састава и структуре

примати – припадник биолошке заједнице коју чине леури, мајмуни и људи

Праисторијско оруђе

зиме заменила је киша. Храстове шуме шириле су се дуж источне обале Медитерана, док су у унутрашњостима степе биле настањене газеллама, срнама, дивљим говедима, дивљим козама и магарцима. Кише од којих је хиљадама година зависио опстанак људи, биљака и животиња северне Африке и Блиског истока, све више су се померале према Европи. Мања количина падавина утицала је на биљни свет – оне биљке које су захтевале мање воде су опстале, док су друге изумрле. Северна Африка је постајала све сувља. Како је вода потребна и животињама и људима и њихова станишта су се мењала – оазе, долине река и ободи језера постали су нова станишта и људи и животиња.

Процес доместикације обележио је овај период у развоју људских заједница. Доместикација је термин који се користи за процес којим се различити биљни и животињски организми прилагођавају за опстанак и живот у друштву. Овим процесом људи стичу контролу над узгојем дивљих биљака и животиња да би њиховом селекцијом дошли до врста које одговарају њиховим потребама, за исхрану, транспорт, или за узгој нових врста.

„НЕОЛИТСКА РЕВОЛУЦИЈА“

У време мезолита људи су, нарочито на територији западног дела Азијског континента и на простору северне Африке, почели да се трајно настањују у сеоским заједницама. Ипак, и даље су остали оријентисани на своја примарна „занимања“ ловаца и сакупљача. Око 8300. године пре нове ере почели су да припитомљавају поједине биљне и животињске врсте: пшеницу, јечам, грашак, овце, козе, говеда и свиње. Економске и друштвене последице ових промена биле су толико велике да се овај нови начин живота људи, то јест седелачке заједнице које узгајају припитомљене животиње и култивисане биљке, одређује као „неолитска револуција“.

Припитомивши поједине биљне и животињске врсте човек је могао да живи у већим трајно настањеним заједницама, са поузданим, предвидивим и обилним залихама хране. То је погодновало стварању услова за развој градова, специјализацији рада и појави занатства, имовинском и друштвеном раслојавању међу људима, организованом поштовању култова (изградња светилишта и храмова и појава свештенства), издвајању „вође“ који се бринуо о потребама заједнице. Све наведено водило је **настанку цивилизације**. Последице неолитске револуције биле су огромне и утицале су на готово све аспекте људског живота, али и његовог природног окружења.

Измењени услови живота омогућили су настанак и развој урбаних друштава на простору од источног Медитерана до Персијског залива око 6000. године пре н.е. Многа од ових раних насеља стара су између 10 и 11.000 година. Нека од ових насеља, као што су Хацилар, Чатал Кујук, Џармо и Јерихон, су међу најстаријим уређеним заједницама људи на свету. Чатал Кујук се налази на југу данашње Турске и представља један од најважнијих праисторијских локалитета на свету. Насеље је постојало од око 7500. до 5500. године пре н.е. и простирало се на више хиљада квадратних километара. Процењује се да је у њему живело између 5000 и 8000 људи. Становници Чатал Кујука су живели у кућама од ћерпича (цигла сушена на Сунцу). Куће су биле густо збијене, те се ово насеље често назива и

Скара Бреј је најбоље очувано праисторијско село у северној Европи. Налази се на Оркнијским острвима уз северну обалу Шкотске. Локалитет је откривен 1850. године.

Чатал Кујук

„градом без улица“. Како између кућа није било пролаза комуницирало се преко равних кровова на које се пело дрвеним лествицама; кроз отворе на крову силазило се у саму кућу. Поједине куће су биле осликане и на основу тога се претпоставља да су биле нека врста светилишта.

Пред крај постојања насеља у Чатал Кујуку, карактер стално настањених људских заједница био је знатно измењен. Већ око 5500. године пре н.е. на истом подручју се уочава појава првих градова – већих заједница које окружују мања насеља (села) која су под њиховом контролом. Ови рани градови били су и религијски и политички центри. До око 3800. године пре н.е., ови рани градови, нарочито на простору данашњег

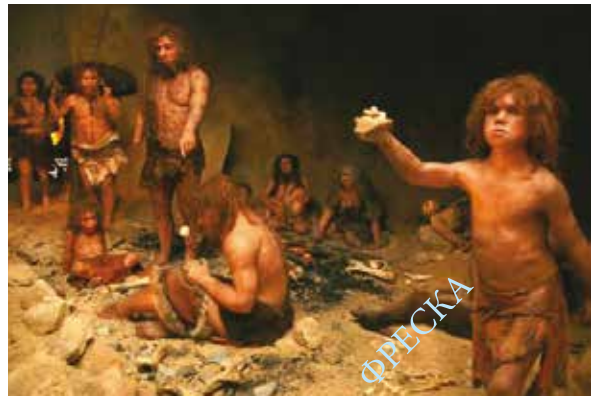
Ирака били су довољно моћни, просперитетни и са толико становника да их можемо назвати првим градовима развијеног света.

Луси, фосил аустралопитекуса (изумрли род хоминида), пронађена је 1974. године у Етиопији, у околини села Хадар. Њени остаци јесу једно од највећих археолошких открића у свету. Претпоставља се да је стара око 3,2 милиона година. Ово није ни први ни најстарији фосил, али је међу најпотпунијим, будући да је готово 40 процената скелета очувано. Данаас се сматра да је Луси најстарији пронађени фосил одрасле жене. Фосилни остаци су добили надимак Луси, према у то време популарној песми Битлса *Lucy in the Sky with Diamonds*.

Луси је била тешка око 27 килограма, висока око једног метра, запремине мозга између 375 и 500 кубних центиметара (око 35 процената величине мозга савременог човека) и ходала је усправно. Остаци Луси су показали да је човек прво проходао усправно, па се тек онда развио велики мозак.

Остаци Лусиног скелета

Реконструкција изгледа крапинских неандер탈ца

Крапински праћовек је назив за фосилне остатке неандерталца човека пронађене 1899. године на локалитету Хушњаково поред Крапине у Хрватској. Током истраживања које је трајало шест година, пронађено је 876 фосилних остатака људи, по чему је ован алазиштен ајбогатијес ветскон алазиштен еандерталца. Налази костију неколико десетина појединаца су у распону старости од 2 до 40 година. На локалитету је пронађено и преко хиљаду уметничких предмета, и каменог оруђа који су припадали мустеријанској култури. Такође су пронађени и остаци огњишта, по чему се закључује да је крапински праћовек познавао ватру. Старост налаза крапинског праћовека се процењује на 100.000 година. Крапински праћовек бавио се ловом и сакупљањем плодова, а полупећину у Хушњакову је користио као склониште и станиште. Био је онижег раста, просечне висине од 160 см и робусне грађе. Израђивао је оруђа, бринуо се за болесне, сахрањивао је своје покојнике уз одређене церемоније, имао је неку врсту језика. Налазиште је заштићено као палеонтолошки споменик природе и познато је као једно од најбогатијих палеолитских станишта неандерталског човека Е вропи.

Непознате речи

урбано – плански уређено

фосилни остаци – очувани остатак организма, његовог дела или трагова живота

хоминиди – група примата, којој припадају савремени човек и његови непосредни преци, али не и човеколики мајмуни

1. Шта је све утицало на појаву и развој првобитног човека?
2. Објасни појам доместикација.
3. Шта је то „неолитска револуција“? Објасни њен значај за развој човечанства.

2 СТАРИЈЕ И МЛАЂЕ КАМЕНО ДОБА

Од настајанка Земље до појаве првих човеколиких бића прошло је су милиони година. Геолошке промене, промене климе, али и развој самих примата и хоминида водили су првој епохи у прошлости људској друштва – праисторији.

ПОДЕЛА ПРАИСТОРИЈЕ

Пре око пола милиона година човек је научио да **говори** и на тај начин се у потпуности одвојио од својих животињских предака. **Праисторија** је трајала од појаве првих људи на Земљи до изума **писа**, средином IV миленијума пре н.е., и његово коришћења као незаобилазног чиниоца у функционисању држава. То је најдужи период људске прошлости. Знања о праисторији заснивају се на материјалним остацима: оруђу и оружју праисторијских људи, њиховим стаништима и насељима и предметима које су свакодневно користили.

Село из доба неолита

Током ове епохе људско биће је постигло огроман напредак: савладало је бројне вештине и научило да живи у заједници са другим људима. У зависности од тога од којег материјала су људи праисторије израђивали своја оруђа ова

Праисторијско сечиво

епоха је подељена на два велика периода. Први период се зове **камено доба** (палеолит – када се користило оруђе од камена), а други **метално доба** (неолит када су се алатке углавном израђивале од метала). Камено доба се дели на **старије** и **млађе**. Први метали откривени су у VI миленијуму пре н.е. Изум металургије означио је почетак **металног доба**. Ова епоха је подељена на три мање целине: бакарно, бронзано и гвоздено доба.

↑ Занатски производи из металног доба

ЖИВОТ ПРВИХ ЉУДИ

Људи старијег каменог доба били су без сталног станишта и у непрестаној потрази за храном. За исхрану се користило све оно што се могло наћи у природи (корење биља, јестиви плодови, ситне животиње и инсекти). Није се кретао сам већ у групи. Ове прве људске заједнице називају се **чопори** или **хорде**. Временом је човек научио да прави копље на чијем врху се налазио прво обичан камен и шиљак, а потом наоштрени тврди камен (кремен). Копљем је могао да лови крупније животиње, да одере њихову кожу и њом се огрне, али и да од животиња и других чопора брани станиште које је запосео – пећину.

Следећи велики напредак била је вештина паљења **ватре**. Пећина није више била његово једино станиште – научио је да прави колибе на земљи, на води (сојенице) и под земљом (земунице). Колибе су биле угодније за живот од пећина, али су и пружале бољу заштиту од животиња.

Међутим, то не значи да су ови људи сада стално живели на једном месту. У потрази за храном и водом, они су се и даље селили с места на место. Такав начин живота назива се **номадски**.

Непознате речи

кремен – врста стене од које је у време каменог доба израђивано оруђе; користио се и за потпалу ватре.

Човек млађег каменог доба је припитомио животиње (козе, овце, говеда), обрађивао земљу и узгајао биље. Људи су почели да се баве пољопривредом око 10.000 хиљада година пре н. е. и то најпре на Блиском истоку. Плуг и мотика учинили су његове послове лакшим и успешнијим. Пољопривредна производња и узгој стоке омогућили су лакше прехранивање и учинили да људи почну да живе у сталним насељима. За потребе свакодневног живота почели су да израђују и посуђе од печене глине. Овакав начин живота се назива седелачким.

↑ Праисториско пловило

Употреба метала донела је и нова занимања: рудар, ливац, ковач. Оруђа од метала олакшала су живот људи. На пример, металном мотиком се лакше обрађивала земља, а металним алатом дрво. Први метал који су људи почели да користе био је бакар. Овај метал је мек и лако се обрађује, али оружје и оруђе направљено од њега није било довољно чврсто. Временом је бакар

почео да се меша са калајем и тако је добијена постојанија легура бронзе. Гвожђе је било још чвршће. Пошто је било ретко у природи, најчешће метеорског порекла, те су и предмети од гвожђа сматрани подједнако драгоценим, као и они од злата и сребра. У зависности од тога који метал су људи користили, метално доба се дели на бакарно, бронзано и гвоздено доба.

Праисторијска керамика из Египта израђена на грнчарском колу

Открићем **грнчарског кола** унапредило је процес обликовања глине. Унапређивање производње захтевало је и нова знања и вештине које нису биле познате свима. Корак по корак, човек праисторије се приближавао изуму писма и уласку у историјску епоху.

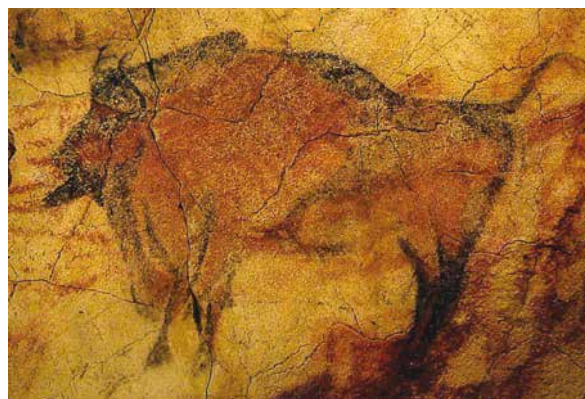
ВЕРОВАЊА

О веровањима људи праисторије не зна се много. Материјални остаци наводе на закључак да су сахрањивања покојника пратили различити обреди и да су подизали неке врсте **святилишта**. Оруђе и оружје праисторијских људи, али и њихова станишта у пећинама често су украшавани различитим представама и орнаментима који су вероватно имали магијски карактер. Фигурине животиња и људи које су често пронађене на праисторијским локалитетима, такође, говоре о веровањима првих људи. Претпоставља се да су људи праисторије веровали у снагу природе и природне појаве и да се на њих могло утицати различитим ритуалима и магијским радњама. Прикази сачувани на зидовима пећина сачували су сцене из свакодневног живота (лов), представе

животиња и људи, али и слике које би могле бити још један одраз веровања у природне појаве. У епоси неолита доминанто је било веровање, како се закључује на основу налаза, у женска божанства која су вероватно поистовећивана са „мајком земљом“ и поштоване као „богиње плодности“.

Вилендорфска Венера – статуета од кречњака која приказује жену, пронађена 1908. године у бизини Вилендорфа у Доњој Аустрији. Претпоставља се да је настала у епоси палеолита те да је стара око 30.000 година. Уз „Рањеног бизона“ насликаног на таваници пећине Алтамира у северној Шпанији, и цртеже из пећине Ласко у Француској, представља ремек-дело уметности палеолита

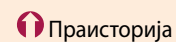
„Рањени бизон“ – пећина Алтамира у северној Шпанији

Непознате речи

святилиште – место поштовања култа неког божанства

 Гобекли Тепе

1. Како се дели праисторија? На чему се заснива ова подела?
2. Опишите живот првих људи. Која открића су унапредила живот првих људи?
3. Опишите и анализирајте веровања људи у праисторији.

3 ПРАИСТОРИЈА БАЛКАНА

Бројни археолошки локалитети и на европском и на азијском континуу сведоче о развоју праисторијских култура, палеолитских и неолитских. Материјални остаци пронађени на њима драгоцено су сведочанство и извор знања о животној раних људских заједница.

ПРАИСТОРИЈСКЕ КУЛТУРЕ НА ТЛУ ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА

Епохе палеолита и неолита на простору централног Балкана обележиле су бројне културе од којих су међу најважнијим: **култура Лепенског вира, старчевачка, вучедолска и винчанска култура.** Имена су добиле према локалитетима на којима су прво откривене. Поред бројних праисторијских култура, археолози су на простору централног Балкана открили и најстарији рудник бакра у Европи – **Рудна глава** код Мајданпека. У праисторији се руда бакра у Рудној глави експлоатисала на површинском копу. До сада је истражено око четрдесет окана у којима су нађени стари рударски алат и керамика.

ЛЕПЕНСКИ ВИР

Археолошка истраживања на подручја Ђердапске клисуре, која је од 1965. до 1970. године организовао професор Драгослав Срејовић, открила су више насеља из праисторије. Међу њима је и Лепенски вир. Ископавања су открила да је насеље прошло седам фаза, откривено је 136 објеката, који су изграђени у периоду од око 6500. до 5500. године пре н.е. (епоха мезолита). Носиоци културе Лепенског вира били су ловци и сакупљачи, а касније и земљорадници и сточари.

Од око 5300. године пре н.е. становници Лепенског вира су почели да припитомљавају животиње и да се баве земљорадњом. Око хиљаду година касније, када су становници Лепенског вира кренули у потрагу за већим обрадивим површинама, живот на локалитету је замро.

Археолошки музеј Лепенски вир

Светилиште у Лепенском виру

Становништво ове културе живело је у стаништима која подсећају на шатор. У границама насеља постојао је простор не само за стамбене објекте већ и за светилишта, за гробове и за све активности и појединаца и заједнице у свакодневном животу. У средишту насеља налазио се

↑ Фигурина, Лепенски вир

↑ Праисторијски идол, Лепенски вир

Непознате речи

кварц – врста минерала

ритуал – скуп тачно дефинисаних радњи које се обављају у верске сврхе

антропоморфно – у људском облику

слободан простор, нека врста трга, којим је доминирало главно светилиште заједнице. Насеља откривена на Лепенском виру и на још неколико места на десној и левој обали Дунава у Ђердапу подсећају распоредом кућа и мрежом путева на мале градове. На основу положаја и облика кућа откривених на Лепенском виру може се закључити да су творци ове културе разликовали стране света и да су располагали одређеним математичким знањима. Скулптуре пронађене на Лепенском виру спадају у најдрагоценије остатке праисторијске уметности. У насељу и око њега нађено је оруђе од кремена и кварца, предмети од камена и вулканских стена и алатке од рога, кости или зуба дивље свиње. Накит је израђиван од фосилних остатака пужева и шкољки, мермера и кречњака.

СТАРЧЕВАЧКА КУЛТУРА

Старчевачка култура добила је име по локалитету Старчево који се налази на левој обали Дунава, недалеко од Панчева. Реч је о неолитској култури која се протирала на великом делу Балканског полуострва. Старчевачка култура се понекад назива и култура првих подунавских земљорадника јер је карактеришу сталне заједнице људи, узгајање домаћих животиња и производња глиненог посуђа. На локалитету су откривене земунице и отпадне јаме које су садржале богат археолошки материјал: керамичко посуђе, камено и коштано оруђе, ритуалне вазе, жртвенике и антропоморфне фигурине.

↑ Фигуре из Старчева

ВУЧЕДОЛСКА КУЛТУРА

Вучедолска култура, названа према локалитету на којем је прво идентификована, припада епоси неолита. У време највећег процвата, обухватала је огромну територију: од данашњих Чешке и Словачке на северу, до Босне, централне Србије и јадранске обале на југу, и од Словеније на западу до румунског дела Баната на истоку. Насеља вучедолске културе била су подизана уз реку, на вештачким узвишењима, а нека од њих била су заштићена и рововима и палисадама. Куће су биле правоугаоног облика, понекад са тремом и две или три просторије. Носиоци вучедолске културе бавили су се земљорадњом и сточарством, али је и металургија била развијена. Тако су у Вучедолу откривени остаци топионичарских пећи, калупа за ливење и бакарних секира.

Вучедолска голубица је најпознатија керамичка посуда откривена на локалитету Вучедол.

ВИНЧА

Винча се налази на десној обали Дунава, 14 km од Београда и једно је од најважнијих налазишта млаћег каменог доба у Европи. Велика археолошка истраживања на овом локалитету спровео је између 1908. и 1934. године, професор Милоје Васић. На простору насеља, које се протезало на површини од 10 хектара, археолози су открили бројне земунице са остацима материјалне културе праисторијског човека. У Винчи је пронађено оруђе и оружје од камена и кости, посуђе за свакодневну употребу, богато украшене вазе, велики број фигурина које представљају људе или животиње,

Посуда из Винче

накит од разних врста ретких и скупоцених материјала. Откривени предмети данас се чувају у Народном музеју у Београду, Музеју града Београда и Винчанској збирци на Филозофском факултету у Београду.

Винчанској култури припада и локалитет **Рудна глава** код Мајданпека, најстарији рудник бакра у Европи. На локалитету су откривени велики чекићи направљени од облутака, оруђа од костију, алатке од јелењих рогова, велика оруђа која су вероватно служила за прикупљање и копње размрвљене руде и једноставни мали клинови који су користили за проширивање пукотина приликом азбијања локовар уде.

Трагови Винчанске културе потврђени су у Србији, Румунији, Бугарској, на простору Македоније, у деловима средње Европе и Мале Азије. Винчанска култура се око 4000. године пре н. е., простирала на територији већој од територије било које друге културе млаћег каменог доба у Европи.

Непознате речи

палисада – ограда од дрвених при врху зашиљених балвана, греда или колаца, често међусобно повезаних летвама или испреплетеним шибљем

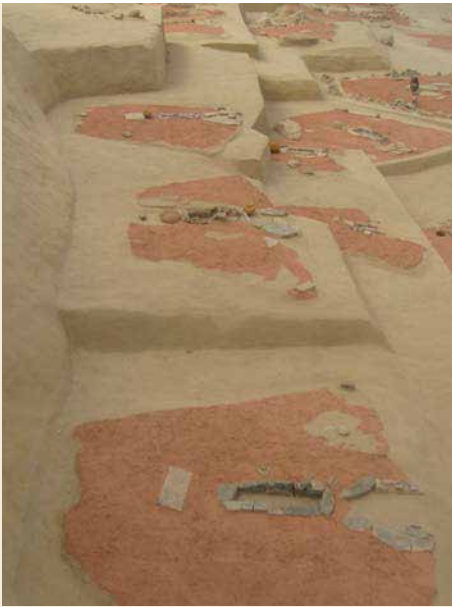

Дупљајска колица – овај налаз је откривен почетком прошлог века у Банату, у Дупљаји. Ова колица од керамике потичу из средњег бронзаног доба. Према претпоставкама, стара су око 3.500 година. На колицима се налазе људске фигуре, али са птичјим кљуном. Фигуре су представљене са звонастом сукњом и накитом који је урезан. И колица и точкови и људска фигура су богато украшени. Дупљајска колица су обредни предмет и говоре о тадашњим сложеним религијским идејама.

Праисторијска налазишта на тлу Србије

1. Набројте праисторијске културе које су настале и које су се развијале на тлу централног Балкана.
2. Наведите и упоредите њихове главне одлике.

1 Лепенски вир, основа насеља и реконструкција колибе

„Први становници Ђердапа морали су да уложе много времена и труда да и ове мале површине ослободе од густе шуме, да јасно означе границе насеља и настањен простор учине безбедним од воде и великих одрона са стрмих литица. Пошто се ван насеља није могло дуже да борави, морао се развити смисао за организацију простора у коме се живи, за функционалну архитектуру и комуникације. У границама насеља морало се наћи места не само за стамбене објекте већ и за сепелишта, за гробове и за све активности које преузимају појединци и колектив у свакодневном животу. Насеља откривена на Лепенском виру и на још неколико места на десној и левој обали Дунава у Ђердапу подсећајући распоредом кућа и мрежом комуникација на минијатурне градове. Тако је једна од основних природних одлика Ђердапа – просторна стешњеност – условила појаву првих рационалних архитектонских

форми и организованих насеља у Подунављу.

Ограниченост простора, односно структура насеља, утицала је битно и на друштвену организацију. У насељима овог типа узајамно деловање између чланова заједнице долази до пуног изражаја, неред и произвољности су искључени, а индивидуалне жеље су остварљиве једино ако су укључене у хтење колектива. С друге стране, да би се обезбедила исхрана, грађа за подизање кућа или сировине за израду оруђа било је потребно изаћи из насеља притешњеног стрмим литицама и великом реком, односно ући у свет препун опасности и сукобити се са стихијама природе. Снага и вештина појединаца нису довољне за ову борбу; једино се заједничким напорима могло доћи до крупног племена или потребних сировина, и само је група обезбеђивала срећан повратак у насеље. Свака необузданост и самовоља морала је имати за

последицу искључење недисциплиноване јединке из свих заједничких акција: групног одласка у шуму, силаска на реку, деобе плена и учешћа у верским обредима. У Ђердапу, међутим, изолација је исто што и смрт: између шуме, камена и воде појединац је немоћан и изгубљен; само психолошка дисциплинованост и потпуна опредељеност за колектив обезбеђују живот у овом простору. Стога се нужно формира посебна друштвена структура са бројним нормама понашања. Жртвовањем индивидуалних слобода и усмеравањем свих снага ка општим циљевима људске енергије нарастају у економици до завидних размера, брзо се образује чврста друштвена организација и остварује снажна, изразито мужевна култура.“

(из књиге Драгослава Срејовића, *Култура Лепенског вира и њена природна средина*, Београд 2001)

1. Које одлике културе Лепенског вира у овом одломку истиче Д. Срејовић?
2. У којој су мери географски услови утицали на живот људи Лепенског вира?